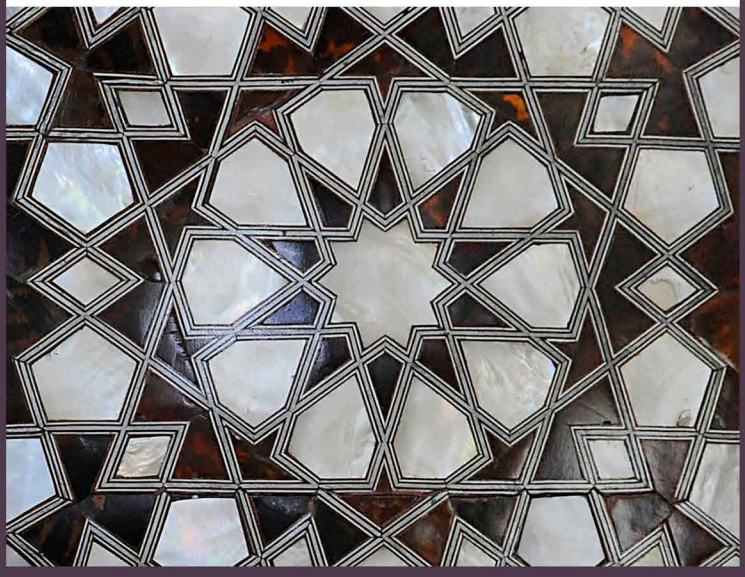
SOSYOLOJİ

TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİNİN YÜZ YILLIK BİRİKİMİ

Editörler: *Erkan Çav - Elif Süreyya Genç*

KETEBE

ISBN: 978-625-7854-96-2
© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 387

Sosyoloji

Yayın Yönetmeni
Furkan Çalışkan

Yayıma Hazırlayan
Sezai Saraç

Düzelti
Havva Akdağ

Kapak
Harun Tan

Mizanpaj
Nilgün Sönmez

1. BASKI

Aralık 2020
İstanbul

Ketebe Yayınları
Sertifika No. 34989
Maltepe Mahallesi Fetih
Caddesi No: 6 Dk: 2
Topkapı 34010 İstanbul
Tel: 212.612 29 30
e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt
BPC Matbaacılık San. Tic. A.Ş.
Osmangazi Mah. Mehmet Kopuz Cad.
No:17/1 PK 34522
Esenyurt / İstanbul
Sertifika No: 48745
Telefon: 212 886 83 30

Kapak Fotoğrafı: Abanoz üzerine sedef, bağa ve fildişi kakma pencere iç kapağı.
Bağdat Köşkü (1640) / Topkapı Sarayı.

Fotoğrafçı: Coşkun Aydın

Fotoğraf, Topkapı Sarayı Müzesi'nin ve fotoğrafçının telif hakları karşılanarak
Copyright © kurallarına uygun olarak kullanılmaktadır.

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

Takdim
Prof. Dr. İhsan KARAMAN **/ 11**

Sosyoloji Birikimine Dair
Prof. Dr. Ahmet CİHAN **/ 13**

Giriş
Dr. Erkan ÇAV – Dr. Elif Süreyya GENÇ **/ 17**

I. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİ

Türk Sosyolojisi
Dr. Erkan ÇAV **/ 27**

Türkiye'de Sosyolojinin Yüz Yılı Aşan Yolculuğu
Prof. Dr. Fügen BERKAY **/ 33**

100 Yıllık Sosyoloji Geleneği
Prof. Dr. Korkut TUNA **/ 39**

Sosyologlara Sesleniş (4 Kasım 2014 Tarihli Konuşma)
Prof. Dr. Cahit TANYOL **/ 45**

Bir Sosyal Bilimcinin Tecrübesi (10 Mart 2015 Tarihli Mektup)
Prof. Dr. Kemal KARPAT **/ 53**

Bir Sosyoloğun Yol Haritası (14 Mart 2015 Tarihli Söyleşi)
Prof. Dr. Orhan TÜRKDOĞAN **/ 57**

Kültür'ün Sosyolojisi'nden İrfan'ın Sosyolojisi'ne
Prof. Dr. Ümit MERİÇ **/ 61**

II. BÖLÜM: SOSYOLOJİ SORUŞTURMASI

1991 Tarihli "Sosyolojimizin Sosyolojisi"
Soruşturmasının Değerlendirmesi - Dr. Erkan ÇAV **/ 69**

I Prof. Dr. A. Fügen BERKAY (Emekli) **/ 82**

II Prof. Dr. A. Korkut TUNA (İstanbul Ticaret Üniversitesi) **/ 86**

III Prof. Dr. Ali ERGUR (Galatasaray Üniversitesi) **/ 92**

IV Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY (Bursa Uludağ Üniversitesi) **/ 98**

V Prof. Dr. Ayşe AZMAN (Mersin Üniversitesi) **/ 108**

VI **Filolojiden Sosyolojiye Türkiye'de Beşerî Bilimin Kaderi**
Prof. Dr. Bedri GENCER (Yıldız Teknik Üniversitesi) **/ 118**

VII Doç. Dr. Bedri MERMUTLU (İstanbul Ticaret Üniversitesi) **/ 202**

VIII **Türkiye'de Sosyoloji Geleneğinin Ana Konuları, Gelenekleri, Etkileşimleri ve Yönelimleri** - Prof. Dr. Cevat ÖZYURT
(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi) **/ 210**

IX Prof. Dr. Ergün YILDIRIM (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi) **/ 218**

X Prof. Dr. Ferhat KENTEL (Bağımsız Sosyolog) **/ 226**

XI Prof. Dr. Gülsen DEMİR (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi) **/ 234**

XII Doç. Dr. Hasan YAVUZER (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi) **/ 242**

XIII Prof. Dr. Kadir CANATAN (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi) **/ 260**

XIV Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ (Afyon Kocatepe Üniversitesi) **/ 266**

XV Prof. Dr. Nazmi AVCI (Süleyman Demirel Üniversitesi) **/ 312**

XVI Prof. Dr. Nevin Güngör ERGAN (Hacettepe Üniversitesi) **/ 322**

XVII **Asırları Aşan Mesele: Sosyolojinin Konusu Nedir?**
Prof. Dr. Nilgün ÇELEBİ (Emekli) **/ 334**

XVIII Prof. Dr. Nurgün OKTİK (Maltepe Üniversitesi) **/ 340**

XIX **Türkiye'de Sosyoloji: Gelenekleşme, Yerlilik ve Bazı Temel Sorunlar**
Prof. Dr. Ömer AYTAÇ (Fırat Üniversitesi) **/ 344**

XX Prof. Dr. Recep ŞENTÜRK (İbn Haldun Üniversitesi) **/ 368**

XXI Prof. Dr. Sami ŞENER (İstanbul Medipol Üniversitesi) **/ 394**

XXII Doç. Dr. Süleyman DOĞAN (Yıldız Teknik Üniversitesi) **/ 404**

XXIII Doç. Dr. Ufuk ÖZCAN (İstanbul Üniversitesi) **/ 418**

XXIV Prof. Dr. Ümit MERİÇ (Emekli) **/ 448**

III. BÖLÜM: KATKILAR

Tek Parti Döneminden Çok Partili Döneme Düşünce Hürriyeti ve Toplum
Beşir AYVAZOĞLU **/ 469**

Türk Tarih Yazıcılığında Toplum ve Ekonomi
Prof. Dr. Coşkun ÇAKIR **/ 475**

Sosyal Bilimsel İlgide Din ve Gecikmiş Fark Edişler
Dr. Necdet SUBAŞI **/ 483**

Mavera Dergisinde Türkiye'nin Yüz Yılı
Prof. Dr. Nazif GÜRDOĞAN **/ 491**

Türkiye'de Tıp Biliminin Gelişmesi ve Modernleşmesi
Prof. Dr. Mustafa SAMASTI **/ 495**

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ
Dr. Erkan ÇAV **/ 505**

II. BÖLÜM

SOSYOLOJİ SORUŞTURMASI

XXII

Süleyman DOĞAN
Doç. Dr. / Yıldız Teknik Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü

Doğum Tarihi ve Yeri: 29 Kasım 1965 / Ortaköy – Aksaray.

Eğitim Hayatı: Aksaray Ortaköy Devedamı Köyü İlkokulu (1976), Aksaray Ortaköy [İlçesi] Ortaokulu (1979), Aksaray Ortaköy [İlçesi] Lisesi (1982) [Ayrıca dışarıdan İstanbul Gaziosmanpaşa Küçükköy İmam-Hatip Lisesi (1994)], Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fizik Bölümü (1988). Tezsiz olarak [İngiltere] Birmingham Üniversitesi'nde Yüksek Lisans (1995), Prof. Dr. Şemistan Mikayilov danışmanlığında Nasrettin Tusi Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi'nde "Adaletli Devlet Başkanlarının Ortaöğretim Öğrencileri Üzerinde Milli Övünç Duygusunun Şekillendirmesi" başlıklı tez ile Doktora (2012) yapar.

Görev Yeri: Bakü Türk Anadolu Lisesi (MEB) (1994-1995), Birmingham Üniversitesi Politika ve Uluslararası İlişkiler (1995), Küçükçekmece Lisesi (1996-2002), İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü (2002-2004), Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri (2004-2005), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü (2005), İstanbul Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri (2005-2006), Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri (2006-2007), [Malezya] Malaya Üniversitesi Sosyal Bilimler ve Tarih Fakültesi (2007-2008), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü (2009-...).

Yabancı Dil Bilgisi: İngilizce, Farsça, Arapça.

Çalışma Alanları/Konuları: Eğitim sosyolojisi, eğitim felsefesi/psikolojisi, aile ve çocuk eğitim, üniversite ve öğretmen eğitimi, çokkültürlü eğitim, pedagoji, *Mesnevi*'de pedagoji, *Mesnevi* ve Yesevi'de eğitim metotları ve pedagojisi.

Kitapları: *Keşmir'den Geliyorum* (1993), *Afganistan'da Kim Kazandı?* (1995), *Eğitimde Başarının Şartları* (1998), *Şimdiki Çocuklar Harika* (2001), Ç*ocuklar Küçük Bir şey Değildir* (2002), *Mutlu Aile Mutlu Çocuk* (2003), *Başarıya Yürüyenler* (2005), *Ailenin Aynası Çocuk* (2006), *İnsanlar Konuşa Konuşa* (Candemir Doğan ile Birlikte) (2011), *Mesnevi'den Pedagojik Telkinler* (2013), *Konuşmak Lazım* (Candemir Doğan ile Birlikte) (2015), *Kaybolan Şiir* (Hasan Sutay ile birlikte) (2015), *Rektörlerin Gözüyle Üniversitelerimiz* (2016), *Hayatı Güzelleştiren Hikayeler* (2020), *Koronaya 100 Mektup* (2020). Editörlükler: *Var Olmanın Yolunda Zengin Olmak: Mehmet Tanrısever-Yapımcı, Yönetmen ve Sanayici* (M. Uyar ve M. Çetil ile birlikte) (2005), *Ailede Sevgi Eğitimi* (2009), *Evdeki Doktor Malezya Başbakanı Tun. Dr. Mahatir Muhammed-Siyasi ve Sosyal Hatıraları* (A. Açıkgenç ile birlikte) (2014). Derleme: *Sivil Demokrasi Çağrısı* (1999).

EVRENSELLİK VE YERELLİK ARASINA SIKIŞAN TÜRK SOSYOLOJİSİNİN SERENCAMI (PÜR MELALİ)

1. Türkiye'de Sosyolojinin akademik seviyede yer bulmasının üzerinden yüz yıl gibi uzun bir zaman geçti. Yüzyılı aşan Kurumsal Sosyoloji geleneğini ana konuları, içerikleri, gelenekleri, etkileşimleri ve yönelimleri bağlamında nasıl değerlendirirsiniz?

Türkiye'de sosyolojinin serüveni, serencamı ve bir nevi pür melali bir asrı aşkın zamandan beri devam etmektedir. Sosyoloji alanında çalışacaklar için sosyolojinin tarihçesi önemlidir. Ziya Gökalp'in 1914 yılında kurduğu sosyoloji kürsüsünden önce bir manada Ahmed Cevdet Paşa'nın *Mecelle*'nin (1868-1876 düzenlenmiş İslâmî özel hukuk kuralları) geriye götürülebilecek bir sosyoloji geleneğinden söz edilebilir. Ancak, Cemil Meriç gibi entelektüellerin statülerini koruyabildikleri bir toplumsal çerçeveden veya sosyolojiden bahsetmek kolay değildir. Sosyolojinin akademi öncesi tarihine baktığımızda, Frederic Le Play'in düşüncelerine ilgi duyan Ali Suavi'nin yazılarına kadar götürmek mümkündür. Yine de bu tarih Avrupa'ya göç eden Jön Türkler'in 1890'lardaki ilgilerine dayandırılır. Gökalp, Durkheim çizgisinde bir sosyoloji anlayışı benimsemiştir. Bu dönem sosyolojisinde; toplumsal örgütlenme, öncelik ve ihtiyaçlar çerçevesinde ulus-devlet milliyetçiliği motifleri hakimdir. Bu ortamda sivil bir zihinsel faaliyet gelişememekte ve bazen bütün zihinsel faaliyetler akademiden ibaret kalabilmektedir. Akademi dışında bir bilgi faaliyeti olmadığında ve bu da sözgelimi sosyoloji bölümlerini etkilemediğinde elbette sosyolojik çalışmaların ufku daha dar olacaktır. İlginç bir şekilde entelektüel verimsizlik hem dışarıya bağımlı sosyologların bir kısmında, hem de yerli sosyolojiyi savunanların bir kısmında göze çarpmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu ve Selçuklu ve hatta Anadolu'daki beyliklerin tarihinin bilinmediği ve İslâm dininin yeterince etüt edilmediği bir sosyoloji akademiyası sosyolojisinden özgün, özerk ve verimli bir sosyoloji çıkaramayacaktır. Modernliğin sorunlarına çare arayan, Fransız devriminin

yıkıcılığına karşı yapıcılık ile cevap veren pozitivist felsefe, kendi reçetesi için Doğu'nun despotik yönetimlerine daha uygundur.

Batı'da gelişen modern toplumların sorunlarına çözüm üreten sosyoloji, Türkiye'de modernleşmenin sancıları ve modernleşmeye dair reçeteler sunmaktadır. Tanzimat'la başlayan modernleşme, yüzyıllarca ötekimiz ve tarihsel mücadele aktörümüz olan Hıristiyan Batı'ya Düvel-i Muazzama demek zorunda kalarak, ona yetişmek için ortaya konan çabalar olsa da; Tanzimat, Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet döneminde aydınlar, yaşanan sürece Batılılaşmak demekten kaçınmışlardır. Erken Cumhuriyet döneminde, Türk sosyolojisi Türk modernleşmesini ölçmeye başlarken aynı zamanda sosyolojinin kavramları ile Türk Devrimleri tartışılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra Cumhuriyete ve devrimlere ilmi bir zemin hazırlamanın peşine düşen aydınlar, Türk devrimine ideolojik bir zemin hazırlamıştır. Tartışılan konular, öncelikle Batı'yı ve bizi tanımlayarak neden geri kaldığımızı açıklamaktır, daha sonra ise Türk devrimleri ile neyi başardığımız anlatılmıştır. Bu süreçte, modernleşmenin sanayileşme ve kalkınmaya indirgenmesi, pragmatist bir şekilde kısa yoldan Batılı olmayı mümkün kılmaktadır.

1980'lerden sonra üniversitelerdeki sosyoloji bölümlerinin çoğalmasıyla beraber, sosyolojinin alt disiplinlerinde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Sosyoloji alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerin sayısında artış olmuş ve İstanbul Üniversitesi tarafından yayınlanan *Sosyoloji Dergisi* başta olmak üzere diğer üniversiteler ve Sosyoloji Derneği tarafından yayınlanan sosyoloji dergileri ve diğer üniversitelerin sosyal bilimler ile ilgili çıkardıkları dergilerde sosyoloji ile ilgili çeşitli akademik çalışmalar neşredilmişir. Sosyolojik çalışmalar kır-kent sosyolojisi, siyaset sosyolojisi, aile sosyolojisi gibi birçok alanı kapsamaktadır. Daha sonra önem kazanan çevre ve afet sosyolojisi, toplumsal hareketler sosyolojisi gibi birçok alanda sosyolojik çalışmalar yoğunlaşmıştır. 1990'lı ve 2000'li yıllarda sosyolojik araştırmaların konusu kültürel çalışmalar kapsamında feminizm, toplumsal cinsiyet, kadın odaklı çalışmalara yönelmiştir. Kent ve mekân, medya, bilgi, popüler kültür (müzik, sinema), alışveriş, tüketim, eğlence gibi gündelik yaşam pratikleri, azınlıklar, göç, çocukluk, yaşlılık, gençlik gibi konuların da gündeme geldiği görülmektedir.

Evrensellik ve yerellik arasına sıkışmışlık olan Türk sosyolojisinin tarihsel değişim sürecinde Türk modernleşmesi ile nasıl biçimlendiği, akademi içinde ve akademi dışında entelektüellerin kendilerini daha rahat ifade ettiği dergiler çerçevesinde ele alınmıştır. Türkiye'de ise sosyoloji modernleşme, modernleşmenin sancıları ve nasıl modernleşeceğimize dair reçetelerin sunulmasıdır. Batı'da sosyoloji modern insanın tarihi ve kültürü yarattığının bilincine varışı ve kendi elinden çıkan uygarlığın diyalektik bir dönüşle kendini belirlemesinin ve acı çektirmesinin trajik bilincidir.

2. Yerli Bir sosyoloji geleneğinin oluşturulabildiğini düşünüyor musunuz? Cevabınıza bağlı olarak ortaya koyduğunuz düşüncenizi ilgili çalışmalar ve kişiler bağlamında ortaya koyabilir misiniz?

Türkiye'de özgün bir sosyolojiden söz edildiğinde akla ilk gelen yerli kültür, Türkiye tarihi veya İslâm inancı olabilmektedir. Sosyolojinin modern Avrupa'da kurumsal icadı ve modern Türkiye'ye girişi, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme ve çöküş dönemine denk gelmiştir. Bu olay, Avrupa'da farklı, Türkiye'de farklı gelişen sosyolojinin anlaşılmasında en önemli etkendir. Böylece Türkiye'de sosyoloji, zaten kendisinden alınma olduğu Avrupa'ya göreli ve edilgen bir gelişme seyri izlemiştir. Nitekim ana fikri olumlu da olsa olumsuz da olsa bu bağlamda pek çok araştırma makalesi ve kitabı kaleme alınmıştır. Nasıl bir seyir izlemiş olursa olsun, Türkiye'de yüz yılın ardından üzerine konuşulabilecek bir sosyoloji geleneği vardır. Tarihi, ana eğilimleri, yöntemi ve temel sorun alanları üzerine konuşulabildiğine göre, bir Türk sosyoloji geleneği mevcuttur. Auguste Comte'un Tanzimat Fermanı'nın mimarı Mustafa Reşit Paşa ile mektuplaştığı literatürde kayıtlıdır.

Nasıl ki Weber Alman toplumuna, Durkheim Fransız toplumuna bakıp evrensel kabul görecek kavramlar geliştirdilerse sosyolojide bu yönde bir gelenek oluşturulabileceği fikri teoride mümkün olarak varsayılabilir. Yerli meseleler üzerine sosyoloji çalışmalarımız olsa da bunu Batılı kuramlarla gerçekleştirdiğimiz bir gerçek. Söz konusu iddiayla işe koyulanlardan bağımsız olarak yerli sosyoloji geleneğimizden söz edecek olursak literatüre "mahalle baskısı" kavramını kazandıran Şerif Mardin'dir. Ancak onu, Batılı kavramları "buraya" uyarlamakla yerli sosyoloji geleneği dışında görenler de vardır. Düşünce temeli büyük ölçüde "Doğu-Batı çelişkisi" üzerine olan Kurtuluş Kayalı, edebiyat ve tarihte Kemal Tahir'in, sinemada ilk uluslararası başarıyı kazandıran Metin Erksan'ın ve sosyolojide Baykan Sezer'in izinde yol almıştır. Kurtuluş Kayalı, Türk sosyologlarının ana çabasının sosyoloji yapmak olduğunu fakat Türkiye'de sosyoloji yaptıklarını anlamamış göründüklerini düşünmektedir.

Yüksek lisans tezini "Baykan Sezer" üzerine hazırlamış olan Ayhan Vergili**,** "Baykan Sezer'in Metinlerinde Durkheim Eleştirileri" isimli makalesinde Türk sosyolojisinin tarihi üzerinde durur. Türk sosyolojisinde Ziya Gökalp ve Hilmi Ziya Ülken çizgisini sürdüren ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde yaklaşık otuz yıl görev yapan Sezer, Batı'da ortaya çıkan bir bilim olarak sosyolojinin Batı egemenliği çerçevesinde olayları değerlendirdiğine dikkati çeker. Sezer, Batı sosyolojisine ve Batılı sosyologlara eleştirel şekilde yaklaşarak, akademik hayatı boyunca Türk toplumunun sorunlarına çözüm bulabilmek için Türkiye'de yerli bir sosyoloji kurulması amacına yönelik çalışmalar yapmıştır.

Türkiye'de köy olgusu üzerinde önemli fikirler ortaya koymuş ve eserler yazmış sosyologlar olarak Ziya Gökalp, Prens Sabahaddin, Mehmet Ali Şevki, Selahaddin Demirkan, Mediha Berkes, Behice Boran, Mümtaz Turhan, Mehmet Eröz,

Nermin Erdentuğ, İbrahim Yasa ve Orhan Türkdoğan'ın görüşleri Türk sosyolojisi açısından önemlidir. Sosyoloji demek Batı'da modernlik, modernliğin sorunları ve çözüm önerileri demektir.

Teknolojileri ve kavramları hızlı bir şekilde içselleştiren Türkiye'de sivil toplumun sorunları siyasetten fırsat bulunup tartışılamamaktadır. 1980 sonrasında, küresel ekonomik dinamikler sebebiyle, Türk sosyolojisinin yönelimi artık genel olarak kapitalizmin tetiklediği modern toplumun kültürel sorunlarına ilişkindir. Batı yeniden farklı bir şekilde modernleşmekte ve Türk sosyolojisi de buna ayak uydurmaya çabalamaktadır. Artık modernleşmenin yerine küreselleşme, Türk sosyolojisinin temel tartışma konusudur. Modernlik ve ulus-devletin sorgulanması ve ulus öncesi kimliklerin kamusal alanda görünür olmaya başlamasıyla, ulus-devletin bilimi olan sosyoloji ulusun ötesindekini ve ulusun bileşenlerini tartışmaya başlamıştır.

Pozitivist sosyoloji bize yakın gelir. Çünkü uyumcudur. Marx'ı çok sevmez ilk sosyologlarımız. Çünkü çatışmacıdır. Sosyoloji ilk sosyologlar için modernleşen, Batılılaşan Osmanlı devleti için kurtuluş reçetesidir. Sosyoloji siyasi yön ve kimlik için kullanılır. Bilim çağında bilimin ışığı ile siyasetin belirlenmesi amaçlanır. Gerçek modernleşme şudur: "En Hakiki Mürşit İlimdir." Bizim için ilk reçete pozitivist sosyolojinin kavramları olmuştur. Kolektif bilinç, millî bilinç olarak tercüme edilir. Ziya Gökalp Türk sosyolojisi ile Türk milliyetçiliğinin ortaklığını kişileştirir (bkz. *İçtimâiyat Mecmuası*, 1917/1997). Bu çizgi hep devam eder. Milliyetçilik ve pozitivist sosyoloji yeni Türkiye için Batılılaşmanın rehberi olurlar. Cumhuriyet tam bir devrim olarak, pozitivizmin "düzen içinde ilerleme-ittihat ve terakki" çizgisini ardında bırakacaktır. Jön Türklerin liderlerinden biri olan Prens Sabahaddin de sosyolojinin bir başka kurucusu Le Play'in muhafazakâr-liberal yanını bize aktarır ancak liberalizmi Türk toplumuna pek sevimli gelmemiştir.

3. Tercüme olmadan bu alanda bilimsel ilerleme olabilir miydi/olabilir mi? Özellikle yeni bir bilim kolu olan Sosyoloji'de bu mümkün müydü/mümkün müdür?

Türk sosyolojisi her daim yapısal-işlevselci, organik, hülasa holistik ve pozitivist olmuştur. Akademide pek de tutunamayan, ancak akademi dışında oldukça rağbet gören Marksist sosyoloji de holistiktir. Türkiye'de Weberyen sosyolojiyi bir iktisatçı olan Sabri Ülgener'in açıklama modeli olarak kullanması ve Weber'i bize tanıtan Doğan Özlem'in bir felsefeci olması dikkat çekicidir. Weber'in "Anlamacı sosyoloji" anlayışı bilim dışı gibi kabul edilmiştir. Toplumsal yapı geleneksel olunca holistik yaklaşımlar bize daha yakın gelmiş olmalıdır. Liberal toplumlarda aksiyonel yaklaşımlar ve bilimsel alanda daha demokratik yaklaşımların gelişmesi mümkün olabilir. 90'lardan itibaren Türk sosyolojisinde hermeneutik metinlerin hızla çevrilmesine rastlanılmaktadır. Geçmişi bilmemiz elbette sosyoloji açısın-

dan önemlidir. Ancak bugün hâlâ tercüme yapılmadan sosyoloji olamayacağı tezi geçerliliğini korumaktadır. Ancak sevindirici gelişmeler de yok değildir.

1980 darbesi ve 1983 serbest piyasa ekonomisine geçiş Türkiye'yi küresel ekonomik dinamiklerin içine hızla iterken, aynı zamanda küreselleşme ile bağlantılı olarak, Türk sosyolojisi, Batı'da yeni gelişen postmodern ve postyapısalcı, idealizmi temel alan bir sosyolojiye dair çeviriler ile kavramsal alet çantasını doldurmaya başlar. Özel yayınevlerinin yayımladığı yeni kuramsal eserler 1960'ların Marx çevirileri kadar heyecan yaratır. Sol sosyal bilimcilerin 1970'lerden itibaren saygın dergisi olan *Toplum ve Bilim* dergisi bile bu yayınların gölgesinde kalır. Postmodern ve postyapısalcı yayınları en fazla çeviren bir yayınevinin çıkardığı *Defter* dergisi özelinde bu yönelim ele alınabilir. Dergide, Boğaziçi Üniversitesi çevresinden sosyal bilimcilerin makalelerine sıkça rastlanmaktadır. Semih Sökmen, Nurdan Gürbilek, İskender Savaşır, Meltem Ahıska, Bülent Somay, Zeynep Direk, Saffet Murat Tura dergiye rengini veren önemli yazarlardır. Sosyolojinin yönelimi artık genel olarak kapitalizmin tetiklediği modern toplumun kültürel sorunlarına ilişkindir. Modernlik eleştirilmekte, akılcılığın karşısında özgürlük vurgulanmaktadır. Türk sosyolojisinin pozitivist, holistik ve Marksist eğilimlerine oldukça yabancı liberal, aksiyonel ve yorumsamacı eğilimler gündemi kaplamıştır. Türkiye'de kapitalizmin yarattığı kültürel değişimler, daha yaygın olarak dergi çerçevesinde, bu kültürel analizlerin ilklerini yapmış olan eleştirel kuramcılar bağlamında, analiz edilmektedir.

4. Sürekli kendini üreten Batı Sosyolojisi'nin dışında durmanın Türk sosyologları bakımından mümkün olduğu söylenebilir mi? Böyle bir süreçten Türkiye sosyolojisinde ne ölçüde bahsedilebilir?

Kültür özü değişmeden kalınarak sanayileşme, muhafazakâr-modernleşmeciler için Türk sosyolojisi ve Türk milliyetçiliği düşün tarihi boyunca neredeyse temel bir çerçeve olmuştur. Gökalp devrimsel dönüşüme karşıdır. Ona göre, hayatın kanunu tekâmüldür. Gökalp, 1919'da yayınlanmaya başlayacak olan *Yeni Mecmua*'ya kadar, Müslüman Türkleri İstanbul merkezinde siyasi birlik halinde örgütlemekten yana bir tavra sahiptir. Dergi çerçevesinde Batılılaşmak, ıslahat olarak da adlandırılır. Örneğin Hasan Cemil'e göre, içtimâi ıslahat, eski kanaatleri yıkmak, tarihe yeni bir yön vermektir. İçtimâi ıslahat kökünü maziden alacak ve istikbale yürüyecektir. Amaç ise kökten kopmadan ve millî vahdeti bozmadan ilerlemektir. Ancak böylesi sentezci bir anlayış Cumhuriyet'le yerle bir edilecektir. Örneğin Burhan Asaf'a göre, bu zihniyet sakattır ve melezdir, bu ittihatçı bir zihniyettir. Zeki Velidi Togan ise Türklere dair derin bir makale kaleme alır. *Türklerde Hars Buhranı* adlı makalede, Türklerin hars buhranı yaşamalarının hem iç hem de dış nedeni tartışılır. Dış neden, Batı'nın röntgen şuası altında Doğu'nun eksikliklerinin fark edilmesi ve Doğu'nun Batı ekonomisinin kıskacına düşmesidir. Ancak daha da önemli olan iç nedendir. İç nedenler kültürel ve zihniyet sorunlarıdır.

Türkler arşivci olmadığı için kendi medeniyetlerini yabancılardan öğrenmektedirler. Bununla birlikte Türk milleti içinde bir üretici-medeni unsur bir de bedevi-asker ruh vardır. Bedevi unsur maddiyatçıdır. Askerlik ve yöneticilikten başka bir şey bilmez. Maddiyat için gerekirse din bile değiştirir. Tüm *inkılap ve ihtilaller* onların eseridir. Bu unsurun tüm mağrurluğu, ilim ve tekniğe değil, ecnebilere dayanmasıdır. Togan, Batı medeniyetine yönelmenin başarısızlığını bu pragmatik zihniyetli bedevi-ücretli asker unsura bağlamaktadır.

Garplılaşmak bir terim olarak ancak 1929'da Ferit Celal tarafından kullanılmaktadır. Avrupa medeniyeti, sanayileşmek ve milliyetçiliktir. Bu iki unsur Türk modernleşmesinin değişmezleridir. İnkılap eskiyi yıkmak ve yerine yenisini koymaktır. İnkılap yeniden doğma ve uyanıştır. Necmeddin Sadak (Sadık), Türk inkılabına yöneltilen muhafazakâr eleştirilere cevap verir. Buna göre inkılap zorla yapılmamıştır; zaten milletin vicdanında gelişmiş ancak kanun ile biçimlendirilmiştir. Türk sosyologları Türk devrimlerini savunmaktadırlar. Hamdullah Suphi için inkılap ümmetten millete geçiştir. Halil Nimetullah, Osmanlı'yı reddeden Cumhuriyet ideolojisini tesis etmektedir. İnkılap, Osmanlı hayatından Türk hayatına geçiştir. Ahmet Ağaoğlu'na göre, din millileşince dil artık toplumsal çimento olacaktır. Türk Yurdu dergisinde modernleşme/ Batılılaşma öncelikle sanayileşme ve milliyetçiliktir. Osmanlı'nın Cumhuriyet'le reddi ile seküler bir ideoloji olan milliyetçilik gelişir.

Sosyologlar bilfiil devlet adamıdır ya da devlet adamları ve kurumları sosyolojiye pek meraklıdırlar. Pozitivist sosyoloji, Meşrutiyette resmi ideoloji mertebesindedir. Türkiye'de sosyolojinin devletle bu kadar iç içe geçmesi, pozitivist sosyolojinin devletle olan teori-pratik mesafesini aşan bir durumdur. Din ve iktisat nasıl ki Türklerde devlet içredir, sosyoloji de devlet içre olmuştur.

5. Kendi sosyolojimizi üretebildik mi? Üretemediğimiz düşüncesi hâkim ise üretemeyişimizin sebebi entelektüel kısırlık mıdır?

Kendi sosyolojimizi tam olarak ürettik demek henüz erken görünüyor. Ancak bazı çalışmalar da gözden kaçmamalıdır. Mesela Erol Güngör, modern bilinç ile geleneksel bilinç arasında bir uzlaşım aramaktadır. Güngör, *Kültür Değişmeleri ve Milliyetçilik* adlı eserinde kültür milliyetçiliğine ilmî bir zemin araması itibariyle Ziya Gökalp'i hatırlatmaktadır. Bu milliyetçilik Osmanlı'nın modernleşmesi ile birlikte başlayan millet ve devlet yabancılığını aşmaya çalışır. Ulusu devleti ile barıştırmaya, aynı anlam dünyasını paylaşmaya davet eder. İbrahim Kafesoğ*lu* da *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri (1966)* adlı eserinde benzer sorunları ele almaktadır .

Türkiye'de oluşmuş ve sürdürülmüş sosyoloji geleneğinin ve literatürünün büyük ölçüde Avrupa'ya göreli ve edilgen olduğu belirgin ise de, bunun esas sebebi Türkiye'deki sosyologlar değildir. Açık bir deyişle, mesele sadece bir zihniyet meselesi değildir. Birçok etken bu sosyolojinin gelişmesinde iş başındadır. Bunlardan

en önemlisi, Türkiye'nin gelişmiş bir ekonomi, siyaset ve dünyada egemen bir siyasî nüfuza sahip olmayışıdır. Önce modern Avrupa'nın, sonra ise Amerika'nın sosyoloji ve sosyal bilimlerdeki özgünlüğü ve ileriliği, bu coğrafyaların dünyada elde ettiği ekonomik, askerî ve siyasî nüfuzlara koşuttur. Bu arada sosyolojik geleneğin özgün ve özerk olmayışının tek gerekçesi Türkiye'nin güçlü olmayışı da değildir. Ülkede akademi dışında onu tetikleyen ve koşullandıran yeterince sivil bir entelektüel yaşamın olmayışı ve bu yöndeki uğraşların da toplumsal köken ve tarihe yabancı oluşları, en az Türkiye'nin dünyada güçlü olmayışı kadar etkili bir faktördür. Hatta din sosyolojisinden hareketle İbn Haldun gibi modern öncesi düşünürlerin fikirlerine dönen yazarların söylemleri bile bazen sivillikten yoksun görünebilmektedir, çünkü insani ve toplumsal geçerliliği olan bir güncelliği yakalayamamaktadırlar.

Türkiye'nin daha iyi ve daha insancıl bir toplum özlemini karşılayabilmesi için, sosyolojiye ve iyi yetişmiş sosyologlara her zamankinden daha fazla ihtiyacı vardır. Böylesi bir ihtiyacın karşılanmasının koşulu, öncelikle yetkin bir sosyal bilim olan sosyolojinin toplum ve devlet nezdinde yeterince tanınmasının koşullarını oluşturmaktır. Ancak bu sayede sosyoloji hak ettiği yere gelebilir ve toplum için kalıplaşmış yarar sağlayabilir. Sosyolojinin yeterince ve doğru bir şekilde tanınmasının, hak ettiği değeri kazanmasının birincil yolu, üniversitelerdeki sosyoloji bölümlerinin ve sosyoloji öğrencilerinin sayılarının niceliksel olarak çoğaltılması değil, niteliksel olarak onun kurumsallaşmasını sağlamaktır. Sosyolojinin kurumsallaşması, onun öncelikle bilimsel gerekliliklerinin anlaşılması ve mesleki bilincin gelişmesiyle mümkündür. Mesleki bilincin gelişmesi ise ancak eğitimde sosyolojinin varlığını kabul etmekle sağlanabilir. Bununla da kalmayıp sosyolojiyi, kendi kültürümüzü anlatan, kendi kültürümüzün sorunlarını saptayan ve çözüm üreten bir hale getirebilmek de en az sosyolojik eğitimi sağlamak kadar gereklidir.

Bilimsel gerekliliklerin belirlenmesinin ve sosyolojinin daha etkili çözümler üreten bir bilim niteliğine kavuşmasının sorumluluğu ancak sosyologlarda olmalıdır. Devamında yerli sosyoloji geleneğini kalıplaştırarak akademik anlamda ilerlemeler kaydederek toplumu istenilen seviyelere getirebilmek, toplumsal ve siyasal anlamda olanakları artırmak, güçlendirmek ve bu güçlendirmeyi topluma yaymak anlamında büyük yollar kat edilmiş olacaktır.

6. Türkiye'deki sosyolojinin gelecekte hangi alanlara daha fazla ilgi göstereceğini düşünüyorsunuz, ne yönde araştırmalar ve çalışmalar derinleşecektir, bugün öne çıkan konular bağlamında gelecekteki çalışmaları nasıl görüyorsunuz?

Küreselleşen kapitalizm, Türkiye'ye muhafazakâr çevrenin kodları ile girdi. Sivil topluma yayıldı ve bu noktadan itibaren Türkiye'de denetimli modernleşme aşılmış oldu. Kapitalizm ile zenginleşen yeni sınıf kendi sosyolojisini de yarattı. Batılı sosyolojilere en fazla duyarlı olan Nilüfer Göle, Binnaz Toprak gibi Boğaziçili

hocalar muhafazakâr-modernleşmenin biçimleri, kimlik ve görünümleri üzerine çalışmalar yürüttü. Batı-dışı modernliği tartışmaya başladık. Modernleşme değil küreselleşme artık Türk sosyolojisinin temel tartışma konusu olmaya başladı.

Türkiye'de özerk ve özgün bir sosyoloji geleneği oluşturulabilir ve sosyoloji yerlileştirilebilir, çünkü çağdaş Amerikan rüyası bunu örneklendirmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, çağdaş yüzyılda, bütün bilim dallarını büyük ölçüde dönüştürmüş ve Avrupalı modern asıllarından başkalaştırmıştır. Aydınlanmanın tartışılabilmesi ve kimi zaman yetersiz bulunması, sözgelimi Newton fiziğinin gözden düşmesi, farklı ırklar, cinsiyetler ve dinlerin modernite tarafından tekrar kucaklanması, büyük ölçüde Amerikan yüzyılının getirdikleridir. Amerikan tecrübesi, bütün toplumların yerli bilgi üretebileceklerini göstermiştir. Amerika bunun için çalışan sınıf üzerinden bir iş ahlâkı ve disiplini getirmiştir. Toplumda rasyonaliteyi sağlayan etken budur. Bu ana fikir, Amerika'da yeni bir sosyoloji ve sözgelimi felsefe yaratabilmiştir. Bu deneyim hafife alınabilecek bir deneyim olmadığı için günümüzde insanlar Çin'in benzer bir süreç yaşayabileceğine inanmaktadırlar. Doğru adımlar atılabilirse, benzeri Türkiye'de de olabilir.

Bu kadar siyasete gömülmek, sivil toplumun acılarını dillendirememek, yaftalanmak, iç sansür, akademik atamaların nicelleşmesi, niteliğin azalması, heyecanla bir aşk olarak bilim yapmak değil para için memuriyet yapmak, saatlerce derslerde ömür tüketmek, öğrenci kalitesinin gün geçtikçe azalması, *nbr-slm-mrb* gibi kısaltılmış bir şifre ile iletişim kuran öğrencilere Türkçe okutamamak, en önemlisi de kişisel biat ya da burun sürttürmek, evrensellik ve yerellik arasına sıkışmışlık; Türk sosyolojisinin temel sorunları olarak karşımızda durmaktadır. Türk sosyolojisinin kuramsal tartışmalardan önce etik sorunlarını tartışması gerekmektedir.

7. Türkiye'deki sosyolojiyi özgün kılan yaklaşımlar, değerler, özellikler, konular, çalışmalar, araştırmalar, yayınlar, incelemeler ve temel kavramlar olarak neleri söyleyebilirsiniz, araştırmalarınızdan ve okumalarınızdan ne yönde gelişmeler olabileceğini tahmin ediyorsunuz?

Türkiye'de sosyolojinin kurucusu olarak tanınan Ziya Gökalp, sosyolojiyi iki kısma ayırır: Evrensel ve Millî sosyoloji. Evrensel sosyoloji, toplumların yapısını, işleyişini, ilerleme süreçlerini; Millî sosyolojiyse, evrensel sosyoloji aracılığıyla uluslaın ortak özelliklerini, sahip oldukları kurumlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları, ortak gelenekleri, Türk toplumu ve hedeflerini vb. incelemeyi hedefler. Ziya Gökalp'in sosyolojiye olan bir diğer önemli katkısı kültür ve uygarlık arasından yaptığı ayrımla ilgilidir. Gökalp'e göre kültür ulusalken, uygarlık uluslararasıdır. Kültürün sübjektif oluşundan, kültürel değerlerin yerele ait olduğundan, gelenek, görenek, din, hukuk, iktisat, ahlâk, yazılı ve sözlü edebiyat eserlerinin ulusların kültürünü oluşturduğundan bahseder. Uygarlık ise objektiftir ve uygarlığa ait değerlerin akıl, bilim ve teknoloji kullanılarak bilinçli olarak geliştirilmesidir.

Bir diğer Türk sosyoloğu Mehmet İzzet, sosyolojinin iki amacı olduğunu belirtir: Bunlardan ilki insan toplumlarının oluşumunu ve yapısını nitelendirerek, onların faaliyet yasalarını ortaya koymak; bir diğeri ise toplumların gelişimlerini, nasıl geliştiklerini bulmak ve olanak varsa bunu yasa biçiminde açıklamak. Bu süreçler hakkında bilgilerin bilimsel araştırma teknikleri kullanılarak elde edilmesi gerektiğini savunur.

Türkiye'de 'yerli ve millî bir düşünce geleneği' kurma amacıyla çalışmalar yürütmüş olan Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Türkiye'de bilimsel ve felsefi faaliyetlerin gelişememesinin sebebini Avrupa'da ortaya atılan bir düşüncenin ülkemiz düşünürleri tarafından taklit edilmesi olarak görmüştür. Ona göre toplumun ihtiyaç ve değerlerini göz önünde bulundurması gereken aydın, farklı uluslardan öğrenilen düşünme biçimlerini özümseyerek kendi toplumuna uygun hale getirmeyi bilmelidir. "İlim ve felsefenin alındıktan sonra millî işleme tâbi tutulmasını" şart koşan Fındıkoğlu, "düşüncenin daima içinde geliştiği toplum yapısıyla, sosyal kurumların yapısıyla alakalı olduğunu unutmayıp, kendi sosyal bünyemize göre bir ilim ve fikir havası yaratılması" gerektiğini savunur.

XX. yüzyıl başlarında aydınlar tarafından benimsenen bir ideoloji olarak 'Anadoluculuk' "Anadolu toprağının Türk ulusunun gerçek ve tek vatanı olduğu tezini işlemiş, Anadolu coğrafyasını kimliğin temel kurucu unsurlarının en önemlileri arasına sokmuştur." Hilmi Ziya Ülken bu doğrultuda milletin üzerinde yaşadığı toprağın vatan ve yurt olduğundan bahisle, manevi hayatımızın temellerini oluşturduğunu savunur. Ülken, Anadoluculuk'un savunulmaya başlanmasından sonra 'İdeolojik Anadoluculuk' ile 'Kültürcü Anadoluculuk' şeklinde ikiye ayrıldığını, kendisinin, el yazma olarak çıkardıkları *Anadolu* dergisinde olduğu gibi yine aynı adla 1 Nisan 1340'ta (1924) ilk sayısı yayınlanan *Anadolu Mecmuası*'ndaki yazılarıyla 'Kültürcü Anadoluculuk' tarafında kaldığını belirtmektedir. Kültürcü Anadoluculuk, Anadolu coğrafyasını temel eksen kabul ederek Türk kültürüne yönelen, bu kültürün kaynaklarına eğilen ve Anadolu'nun gerçek Türk kültürünün yansıtıcısı olduğunu iddia eden görüştür. Kültürcü Anadoluculuk'a göre Türk kültürü gerçek kimliğini Anadolu'da bulmuştur. Anadolu, bu yeni kimliği ve tüm kültürel unsurları harmanlayarak bütünleştiren en önemli ölçüttür. Kişiliği ve kimliği belirleyen Anadolu coğrafyasıdır.

Türkiye'nin 'çağdaşlaşma' süreçleri üzerinde çalışan Niyazi Berkes, laiklik kavramı üzerine yoğunlaşır: Toplumun çağdaşlaşması, öncelikle kutsal ve manevî bağlarından kopması ile mümkünse ve çağdaşlaşma süreci de laiklik süreci ile eş-anlamlıysa, o halde laiklik, toplumun maneviyat ile olan bağlarından kopması anlamına gelir. Berkes için "sekülerizm, çağdaşlaşmanın tam karşılığıdır". Berkes, Batılılaşma kavramına olumsuz bir anlam yükler, çünkü Batı medeniyetleri kendi devrimlerini gerçekleştirmiş ve medeniyetlerini kurmuşlardır; her toplum kendi devrimlerini gerçekleştirdiği sürece ilerleme sağlar. Batılılaşma ise bunun aksi yönde işlemesine sebep olur, "Batılılar kendi dışındaki

toplumları ilerletmek bir tarafa, kendilerine peyk haline getirmek isterler" bu yüzden Berkes Batılılaşmamayı savunur.

Ankara ekolü içerisinde yer alan Behice Boran çalışmalarında uygulamaya önem vermiştir, toplumsallığın bilim yoluyla açıklanabileceği görüşündedir. Bu amaçla uygulamalı köy çalışması yaparak köy-kent ayrımını ve köy-kent değişim dinamiklerini inceleyen Boran, köylünün geri kalmışlığına teşhis koymuş, köy ile kent arasındaki sosyal hayat, sosyal değer, kültür seviyesi farklarının ekonomik farklılıklardan ileri geldiğini söylemiştir. Behice Boran edebiyat sosyolojisi alanındaki çalışmalarıyla sanatta toplumsal gerçeklik, toplumsal çevre, toplumda yükselen değerler gibi içeriklerin ortaya çıkarılmasını sağlamıştır.

Mümtaz Turhan 'Batılılık' kavramından bahseder. Batı'yı bilim, teknik, bireyin hak ve özgürlüklerini korumaya alan hukuk ve hürriyetin sağlandığı medeniyet olarak görür. Burada da önemli olan toplumların Batılılığın bağlı olduğu değerleri kendi toplumlarına uygun şekilde sentezleyerek uygulamaya sokabilmesidir. Turhan, "Bu sistemin esasını oluşturan kurumlara bütün gerekleri, fonksiyonları, mânâ ve ruhu ile sahip olmadıkça Batılılaşmadan bahsetmenin hiçbir değeri yoktur" cümlesiyle ilerlemenin yolunu ifade etmiştir. Gelişen iletişim teknolojileri, küreselleşme, ekonomik ve politik çatışmalar vb. konular, günümüzün sosyolojiye konu olacak problemlerini de şekillendirmektedir. Örneğin, gelişen iletişim teknolojilerine sahip ülkeler kendi kültürlerini rahatça yayabilirken, bu teknolojilere yeteri kadar sahip olamayan daha fakir ülkeler kültürel emperyalizme maruz kalmakta, kendi kültürlerine olan ilgileri azalabilmekte. Son teknolojilere sahip olma ve kullanma lüksünü 'Batılılaşma', 'modernlik' olarak kabullenen bireyler, kitleler aynı kültürel emperyalizmin bir parçası olmakta, 'kültür endüstrisinin' onlara verdiklerinden başka bir şeyi aramamaktadırlar.

Ülkelerin yaşadığı iç ve dış savaşlar, ekonomik istikrarsızlıklar göçü tetiklerken, göç alan ve göç veren ülkelerin toplumsal yapılarında, değerlerinde, kültürlerinde sorunlar ortaya çıkmaktadır. Göçün farklılığı, çeşitliliği, bir arada olmak gibi olumlu sonuçları pekiştirmesi beklenirken, artan milliyetçilik, ırkçılık, sınıfsal ayrımlar gibi durumlar sosyolojinin araştırma konuları arasında hızla yükselmekte. 2011 Arap Baharı ile Suriye'de baş gösteren karışıklıklar Türkiye'ye göç edenlerin sayısını hızla artırmaya başlamışken, son yıllarda gerçekleştirilen askeri harekâtlar, göçmenlerin ülkeye adapte olup olamamaları, dil sorunları vb. Türkiye'de göç çalışmalarına ilginin artmasına sebep olmuştur.

8. Türkiye'deki Sosyoloji çalışmalarının ve araştırmalarının toplumsal ve siyasal alana daha fazla katkı vermesinin olanakları nasıl geliştirilebilir, güçlendirilebilir ve topluma yayılabilir.

İnsanlık tarihinin başladığı andan bu yana insanların toplu halde yaşadıkları söylenebilir. Sosyoloji toplumsal olayların bilimidir. Bu nedenle toplum, top-

lumsal olaylar, toplumsal yapı ve toplumsal değişme gibi alanlarda bilimsel bilgi edinme sosyolojinin görevidir. Sosyoloji bu görevi bilimsel yöntem kullanarak yerine getirir. Sosyolog ise sosyoloji biliminin gereklerini yerine getiren, toplumun içinden biridir. Bu gerekleri yerine getirirken gözlem, mülakat ve anket gibi çeşitli yöntemler kullanarak aile, eğitim, siyaset gibi çeşitli sosyal kurumlar hakkında bilgi toplar, sorun tespit eder ve çözüm önerilerinde bulunur. Geçmişten günümüze toplumu ve toplumu ilgilendiren sosyal kurumları iyi analiz etmiş, gözlemlemiş ve sorun tespit ederek çözüm önerilerinde bulunmuş yöneticiler toplumun huzur ve refah ortamını sağlamış ve topluma güven aşılamışlardır. Sosyolojik bilgiye sahip olmak, içinde yaşanılan toplumun daha iyi tahayyül edilmesine imkân sağlar ve kişinin vizyonunu genişleterek olaylara eleştirel perspektiften bakma fırsatı verir. Sosyoloji bireylere empati yeteneği kazandırır. Farklı kişi, grup, kültür, ülkelerdeki kişilerin davranışlarının arkasındaki nedenleri anlamayı kolaylaştırır.

Türk sosyolojisinin Cumhuriyet'in ilan edildiği tarihten bu yana büyük ilerlemeler sağladığını ifade etmek yerinde olacaktır. Ancak ilk etapta Batı sosyolojisinin kıskacında kalmış bir sosyolojiden bahsedildiğinde bu sürece gelmenin çok da kolay olmadığının altı çizilmelidir. Bu dönemlerde Türk sosyolojisinin yeni bir tahayyül geliştirememesinin temelinde kuşkusuz kendine has birçok neden bulunmaktadır. Örneğin, merkez sosyoloji olarak kabul gören Batı sosyolojisinin, teorik, soyut ve toplumsal gerçekliğimizde karşılığı olmayan bilgilerini yüklenen ve merkezin kendi problematikleri temelinde kullandığı metotları ilke edinen Türk sosyolojisi, merkezin ürettiği teorileri bir taşra refleksiyle üstlenmiş ve toplumumuz üzerinde uygulamaya tabi tutmuştur. Ancak günümüze doğru gelindiğinde bu durumun aşılmaya başlandığı ve genel itibariye bakıldığında ülkemizde artan üniversite sayısının sosyoloji bölümlerinin artışını da beraberinde getirdiği aşikârdır.

Sosyoloji bölümleri, başta felsefe, tarih, psikoloji ve edebiyat olmak üzere pek çok alandan etkilenmiştir. Bu etkilenmeler yeni araştırma mecralarını meydana getirmiş olup Türk sosyolojisinin araştırma sahasını epeyce geliştirmiştir. Özellikle Türkiye'yi ve Türk coğrafyasını ilgilendiren konulara olan eğilimin artması da sosyolojinin gelişimine oldukça katkı sağlamaktadır. Bugün, Türkiye'deki üniversitelerin sosyoloji bölümlerinin geniş bir aralıkta çok farklı sahaları ve konuları bilimsel bir disiplin etrafında çalışabilecek kurumsal yapılanmaları mevcuttur. Bu gelişmeleri Türk sosyolojisinin geleceğine önemli bir imkân olarak görmek gerekir. Sosyolojin üstlendiği görev, gündelik yaşamı sürdürmeye yardım eden sıradan bilgilerden ya da kendi bireysel deneyimlerimizden yola çıkarak yerine getirilebilecek bir görev değildir. İnsanlar ve hatta devletler, kendi bilinçlerinden hareketle sosyal sorunların nedenlerini ve sonuçlarını kavramakta başarılı görünmemektedirler. İnsan eylemleri, hiç beklenmedik çeşitli sonuçlar ortaya çıkartmaktadır. Günlük ilişkiler pratiğinde bile doğru davranış biçiminin hangisi olduğu çoğu zaman kestirilmemektedir. Sosyolojinin söz konusu süreçteki katkısı,

bize daha iyi ve daha bütüncül bir anlayış kazandırarak, bizi kendi hayatlarımızı şekillendirmek açısından daha güçlü bir konuma ulaştırmaktır.

Türk maarifi için eğitim felsefesi gibi eğitim sosyoloji alanı da ihmal edilen veya yeteri kadar önem verilmeyen alanlardan biridir. Eğitimde hâlâ aktarmacılık ve taklit geçerlidir. Türkiye'nin bütünüyle kalkınmasına, ilerlemesine karşı olanların eğitim ve öğretim anlayışına göre yapılan eğitim programları, toplumun tüm kesimlerini ve onların çıkarlarını temsil etmemektedir. Bu programlar, ekonomiye egemen olan ve devlet yönetimini elinde tutan azınlığın çıkarlarına göre düzenlenmiştir. Kapitalizmin amacı da budur. Kapitalizm, kendi çıkarlarını korumak, egemenliğini sürdürmek ve bunalımlarını saklamak için ideoloji oluşturur ve bu ideolojiyi okul programlarına yansıtır. Kapitalizm, hedefe ulaşmak için bir araç olan eğitimi ve öğretimi, kendi ideolojisine göre biçimlendirir. Kapitalist bir toplumda eğitim ve öğretimin kuramsal çerçevesi, burjuva azınlık anlayışına göre oluşturulmuştur.

Bugünün Türk eğitim sistemi pragmatistliği, deneyciliği, girişimciliği özendirip, toplumsal ve tarihsel mirası yadsımaktadır. Bu yanlış eğitim anlayışı yerine, toplumsal gerçeğe uygun, bedensel ve düşünsel alanları bir araya getiren, çocuğun duygusal, düşünsel ve duyusal gelişimini hızlandıran çokyönlü bir eğitim sistemi kurulmalıdır. Unutulmamalıdır ki, bir toplum ne kadar çok gelişmişse o kadar büyük bir toplumsal mirasa sahiptir. Toplumsal mirası, bilgi ve deneyim birikimi olarak tanımlamak mümkündür. Üstelik bu toplumsal mirası daha da geliştirecek, ileriye götürecek olan bugünün çocukları, öğrencileridir.

Çokyönlü eğitim, genel bir eğitimdir. Öğrenmek birinci derecede önemlidir. Bu anlayışla işleyen sistemde öğrenci kendisine uygun olanı öğrenir. Dolayısıyla öğrencinin yetenekleri, ona uygun düşen şekilde yönlendirilirken, topluma en çok yararlı olacağı meslekle buluşturulur. Çocuğun psikolojik nitelikleri, gelişimi ve yönelimi ve imkânlarını iyi tanınmalıdır. Yeterli imkân tanınmayan öğrencilere şu ya da bu bilgiyi vermek, öğrencileri yabancılaştırır, imkânların doğru yönde gerçekleşmesini engeller.

Türkiye'nin kalkınmasını, bağımsız kalmasını, ileriye gitmesini sağlayacak şey; yetenekli, zengin kişilikli yurttaşlar yetiştirmektir. Kendi toplumsal, tarihsel özellikleri, gerçekleri üzerine temellendirildiği iddiasını taşımaktadır. Bu tarihsel, toplumsal gerçeklerden hareket edilmediği için bugünkü sefaletin yaşandığı, başarılı olunamadığı, kalkınmanın sağlanamadığı iddiası vardır. Zira ülkede geçerli olan eğitim anlayışı kendi çıkarlarını, geleceğini değil, Batı çıkar gruplarının etkisinde, onların beklentilerine hizmet eden bir uygulama içerisindedir. Günümüzün Türk eğitim sistemi, eğitim politikaları, okul programları Batılı çıkar çevrelerinin yönlendirmesiyle, müdahaleleriyle belirlenmektedir.

Avrupa'da ilk sosyoloji kürsüsü 1903 senesinde Emile Durkheim tarafından Fransa'da kurulmuştur. Eğitim sosyolojisi çalışmalarınaysa ilk kez belirgin olarak 1883

senesinde klasik sosyologlar arasında gösterilen Lester Ward'ın eserlerinde rastlanılır. Ward, eserlerinde toplumsal değişimle eğitim arasında bir ilişki olduğunu vurgular. Daha sonra gelen Durkheim, Weber, Marx, Demolins, Dewey (daha çok bir eğitimci) gibi pek çok önemli sosyolog çalışmalarında eğitime yer vermiştir. Toplum ve bilhassa toplumsal değişimle ilgilenen herkes için eğitim -kaçınılmaz olarak- irdelenmesi gereken bir alan olmuştur. Toplumun en önemli parçalarından biri olan eğitim de buna bağlı olarak aktarmacı, uyarlamacı bir perspektifle incelenmiş ve maalesef Türkiye'nin sosyal yapısını doğrudan şekillendirecek hareketlerde bulunulmamıştır. Yürürlüğe giren projeler uzun soluklu olamamıştır. Ethem Nejat, Prens Sabahaddin Bey, Ziya Gökalp, Satı Bey, İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve İsmail Hakkı Tonguç'un eğitim alanındaki düşünceleri günümüz eğitim sorunlarına cevap verecek durumda değildir.

Tanzimat'la başlayan modernleşme girişimleri ve Cumhuriyet'in ilanıyla katlanan Batı aklı güzellemeleri, dönemin önemli düşünürlerini de etkisi altına almıştır. Esasında Türkiye'de eğitim, sosyolojinin diğer pek çok alt disiplinlerine nazaran belli bir ilgiyi üzerinde toplamıştır. Ancak gerek ülkenin içinde olduğu siyasi, ekonomik buhran, gerekse de özgün bir inceleme, araştırma literatürüne sahip olunmaması, üretilen fikirlerin etkisiz ve geçici olmasına sebep olmuştur. Birçok çalışma teori olarak kalmış, maddi yetersizlik ve karışık siyasal atmosfer sebebiyle yürürlüğe koyulamamıştır. Günümüzde hâlâ sıkça eleştirilen ve bir türlü sabit, sürdürülebilir hale getirilemeyen eğitim, geçmişte eğitim alanında yaşanan ve kalıcı bir çözüme ulaştırılamayan sorunların etkisi altındadır.

Eğitim millî, yerli ve ülkenin durum ve şartları göz önünde bulundurularak pedagojik olarak tasarlanmalıdır. Bireye sorumluk yükleyen, özgüvenli, müteşebbis ruhlu ve sağlam karakterli şahsiyet yetiştirmeye matuf bir eğitim ve öğretim programı geliştirilmesi elzemdir. Bu program hiyerarşik olarak üniversiteden başlayıp okul öncesine kadar tavandan tabana yayılmalıdır. Türkiye'nin en önemli meselesi üniversite meselesidir. Öğretmen yetiştiren kurum olan eğitim fakülteleri öncelik ve özellikle yeniden bu programa uygun yapılandırılmalıdır. Öğretmen yetiştirmek amacıyla açılan, maalesef AK Parti döneminde kapatılan Öğretmen Anadolu liseleri tekrardan açılmalıdır. Ardından üniversite seviyesinde Eğitim fakülteleriyle eşgüdümle çalışan veya yüksek lisans şeklinde Öğretmen Akademisi de behemehâl kurulmalıdır.